

УДК 373.091.33-072.22

О. О. Бойко

**РІЗНОМАНІТНІСТЬ ПРИЙОМІВ І МЕТОДІВ РОЗВИТКУ
ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ НА ЗАНЯТТЯХ
З ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ**

Досвід творчої діяльності, що розглядається сьогодні в якості складового елементу змісту освіти, вимагає пошуку адекватних шляхів його формування. Труднощі, пов'язані з досягненням мети виховання творчості в навчальному процесі, обумовлені тим, що, незважаючи на численні дослідження, присвячені різним сторонам творчості, нині творчість як поняття зберігає в собі деяку невизначеність. Це накладає відбиток на вирішення проблеми становлення творчої особистості в житті взагалі і в процесі освіти зокрема.

Проблема творчості традиційно піднімається у філософії, психології, педагогіці. Дослідження проблеми творчості у філософії і психології велося то з позиції несвідомого, інтуїтивного, «вищого діяча» (Н. Бердяєв, Н. Лосський, Я. Пономарьов та ін.), то зводилося тільки до свідомого, до активності особи, до отримання нового результату (К. Абульханова-Славська, Д. Богоявленська, Г. Давидова, С. Рубінштейн та ін.), що не дозволяло виробити критерій поєднання в творчості логічного і образного, свідомого і несвідомого.

Також проблема творчості порушується в працях сучасних учених, таких як В. Риндак, Л. Мещерякова, В. Андрєєв, С. Смирнов.

Аналіз педагогічної літератури і вивчення реальної педагогічної практики показують, що при яасному розумінні необхідності наукової розробки поняття «Творчий потенціал» осмислення суті цього поняття у рамках педагогічної науки здійснюється односторонньо, без опори на широке трактування творчості як процесу між суб'єктних стосунків. Питання ж, пов'язані з розвитком творчого потенціалу учнів в навчальному процесі як заходи творчості, що трактується в широкому значенні слова, не були предметом спеціального дослідження. У науковій літературі недостатньо досліджена заявлена тема, а також способи її вирішення. Поява нових технологій посилює актуальність дослідження: визначення дидактичних умов, дотримання яких дозволяє розвивати творчий потенціал учнів в навчальному процесі. Саме тому *метою* нашої статті стало узагальнення різноманітних прийомів і методів розвитку творчого потенціалу учнів на заняттях виробничої практики.

Творчо активна діяльність у процесі навчання формує в учнів ряд якостей, які зрештою позитивно позначаються на характері учня. Практика переконує, що для формування багатого внутрішнього світу учнів потрібно вибрати такі прийоми і способи спонукання до активної

творчої діяльності, які розкривають перед ними принадну перспективу подолання труднощів, розвиток творчого мислення [1, с. 34].

Одна з перших педагогічних вимог, що пред'являються до процесу навчання з точки зору творчого мислення, полягає в тому, щоб ні в якому разі не пригнічувати індивідуальність учня. Часто зустрічаються педагогічні ситуації, коли учні, висловивши здогадку або припущення, не можуть їх логічно обґрунтувати. Проте, їх необхідно заохотити за спробу використовувати креативність і направити на подальший логічний аналіз висуненої ідеї.

Для того, щоб в учнів розвивався творчий потенціал, необхідно формувати у них упевненість у своїх силах, віру в здатність вирішувати творчі завдання. Той, хто не вірить в себе, вже приречений на неуспіх. Зрозуміло, ця віра має бути обґрунтованою [1, с. 27].

Необхідно також всіляко стимулювати прагнення цілей, що направлені на самостійний вибір, завдань і засобів їх рішення. Людина, що не звикла діяти самостійно, брати на себе відповідальність за прийняте рішення, втрачає здатність до творчої діяльності.

Слід в досить широких межах заохочувати схильність до ризикованого рішення завдань. Розвивати уяву і не пригнічувати схильність до фантазування, навіть якщо воно іноді граничить з видачею вигадки за істину. Особливо це стосується початкових етапів навчання.

Ширше застосовувати проблемні методи навчання, які стимулюють установку на самостійне або за допомогою педагога відкриття нового знання, посилюють віру учня у свою здатність до таких відкриттів. Як показує практика, знання, отримані за допомогою проблемних методів навчання, не чинять такого гальмівного впливу на творчість, як це властиво знанням, отриманим за допомогою більш традиційних методів.

Найважливішою умовою розвитку творчості учнів являється спільна з майстром дослідницька діяльність. Вона можлива лише тоді, коли вирішується завдання, відповідь на яке не знає ні учень, ні викладач. У цих умовах завдання перетворюється з навчальної в реальну наукову або виробничу проблему, що збагачує і посилює «запал» мотивів, що спонукають творчу діяльність. Особливого значення набувають мотиви самореалізації, соціальні мотиви, мотиви змагання та інші, для актуалізації цих мотивів і формування внутрішньої мотивації особливе значення має особова включеність майстра в спільну діяльність з учнем.

Для формування творчого потенціалу учнів на заняттях з виробничого навчання, як правило, використовуються різні практичні методи навчання, які класифікуються за типом пізнавальної діяльності:

- репродуктивний (пояснювально-ілюстративний);
- відтворюючий;
- проблемний виклад;
- частково пошуковий (евристичний);
- дослідницький.

Діяльність може бути репродуктивною, виконавською або творчою. Репродуктивна діяльність передують творчою, тому ігнорувати її в навчанні не можна, як не можна і надмірно захоплюватися нею. Репродуктивний метод повинен поєднуватися з іншими. Він заснований на отриманні інформації, яку учень аналізує, самостійно удаючись до частково-пошукового методу. У ході цього аналізу виникають проблемні ситуації, рішення яких може привести до дослідження.

У практиці роботи краще за все методи навчання використовувати комплексно, що підвищить надійність засвоєння інформації, зробить учбовий процес ефективнішим, а, отже, і творчим. Нині визначений ряд ефективних методів, використання яких в певній системі дозволяє розвивати творчі здібності учнів і будити їх інтерес до праці.

Найважливіше значення в виробничому навчанні мають практичні методи. Їх особливість полягає в тому, що в діяльності учнів переважає використання отриманих знань до рішення практичних завдань. На перший план висувається вміння використовувати теорію на практиці. Цей метод виконує функцію поглиблення знань, умінь, а також сприяє рішенню завдань контролю і корекції, стимулюванню пізнавальної і творчої діяльності [3, с. 520].

Виділяють п'ять етапів, через які зазвичай проходить пізнавальна діяльність учнів на практичних заняттях:

- пояснення педагога. Етап теоретичного осмислення роботи;
- показ. Етап інструктажу;
- проба;
- виконання роботи – це етап, на якому кожен самостійно виконує завдання. Педагог на цьому етапі особливу увагу приділяє тим учням, які погано справляються із завданням;
- контроль. На цьому етапі роботи учнів перевіряються і оцінюються. Враховується якість виконання, дбайливе відношення до часу, матеріалів, швидкість і правильне виконання завдання, а також прояв творчого мислення.

Практичні методи краще за інших сприяють спроможності учнів до добросовісного виконання завдання, сприяють формуванню таких якостей, як господарність, економність, вміння підходити до процесу творчо і так далі. В учнів формується звичка ретельної організації трудового процесу (усвідомлення цілей майбутньої роботи, аналіз завдання і умов її рішення, складання плану і графіку виконання роботи, підготовка матеріалів і інструментів, ретельний контроль якості роботи, аналіз висновків). Розглянемо детальніше зміст деяких практичних методів.

Конструювання – основний метод, використовуваний в процесі виробничого навчання учнів. Він пов'язаний не лише з рішенням творчої задачі на конструювання або моделювання виробів, але і з необхідністю технологічної розробки і виготовлення цього об'єкту. На передній план тут висувається творче застосування знань з практики.

Рішення творчих завдань – самостійне визначення способу рішення, пошук і знаходження закономірностей, раніше не відомих, але необхідних при проектуванні, а згодом і при виготовленні того або іншого об'єкту, рішення завдань, що містять пошукові творчі елементи, – спонукає шукати і вивчати необхідний теоретичний матеріал.

Творчі завдання індивідуального характеру (наприклад, по збільшенню або зменшенню розмірів об'єкту, зміни (поліпшенню) виробу шляхом заміни деталей, поліпшенню зовнішнього оформлення готового об'єкту і так далі) сприяють включенню учнів в творчий процес, пов'язаний з обґрунтуванням ідеї і конструктивною розробкою виробу, що виготовляється. Такі завдання можуть бути запропоновані учням і на етапі виготовлення виробу.

Розумовий експеримент – один з найбільш ефективних методів формування здатності до дослідження в учнів. На практиці застосовуються два види розумового експерименту: перший є частиною попередньої роботи для проведення реального експерименту, другий є організацією і проведенням експерименту, що ідеалізується, який на практиці здійснити неможливо. Розумовий експеримент важливий для розвитку творчої уяви і евристичного мислення. Учень оперує просторовими образами, подумки ставить той або інший виріб в різні положення і підбирає такі ситуації, в яких, як і в звичайному досвіді повинні проявитися найбільш важливі особливості цього предмета.

Одним з результативних методів рішення творчих завдань є мозкова атака або мозковий шторм. Суть цього методу ґрунтується на наступному психологічному ефекті. Якщо узяти групу з 5-8 чоловік і кожному запропонувати незалежно від інших індивідуально висловити ідеї і пропозиції за рішенням поставленого винахідницького і раціоналізаторського завдання, то в сумі отримаємо ідей менше, ніж якщо запропонувати цій групі колективно висловити ідеї по цьому ж завданню. Під час сеансу мозкової атаки відбувається як би ланцюгова реакція ідей, що призводить до інтелектуального вибуху, що дозволяє знайти рішення тієї або іншої задачі. Універсальність методу мозкової атаки дозволяє з його допомогою розглядати будь-яку проблему або будь-яке утруднення, в якій би сфері вона не виникла [2, с. 310].

Нестандартні заняття – це імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну (не встановлену) структуру. Думки педагогів про нестандартні заняття розходяться: одні бачать в них прогрес педагогічної думки, правильний крок у напрямі демократизації навчального закладу, а інші, навпаки, вважають такі заняття небезпечним порушенням педагогічних принципів, вимушеним відступом педагогів під натиском учнів, що розлінилися, не бажають і не вміють серйозно працювати [2, с. 312].

Такі форми навчання дозволяють сприяти розвитку цілого комплексу якостей творчої особи: розумовій активності; швидкому навчанню; кмітливості і винахідливості; прагненню добувати знання, необхідні для виконання конкретної практичної роботи; самостійності у

виборі і рішенні задачі; працьовитості. Активність і новизна – це тільки поверхневі і вторинні характеристики творчості. Вони обов'язково проявляться в процесі міжсуб'єктних стосунків, якщо людина буде здатна до пошуку свого місця у світі через осмислення і переосмислення свого досвіду, виходячи за рамки загальноприйнятих шаблонів і ґрунтуючись на доказовому реальному взаємозв'язку речей і стосунків. Творчий потенціал як характеристика, властива кожній людині, може виступати в цьому випадку мірою творчості і розглядатися як готовність до самостворенню.

Таким чином, можна зробити висновок, що різноманіття форм і методів, розглянутих в науковій літературі, надає право використовувати їх в практиці на будь-якому з розділів занять з виробничого навчання, а також у позанавчальний час.

Заняття з виробничого навчання як основна форма організації навчання учнів робочої професії пройшов тривалий шлях свого становлення і вдосконалення. Багато майстрів виробничого навчання звертали увагу на його недоліки (передача готових знань, відсутність зв'язку між різними уроками, домінуюча роль майстра на занятті, відсутність діалогу в навчанні, недостатній облік індивідуальних особливостей та ін.). Тому завжди тривали пошуки вдосконалення структури заняття, його організації і проведення, зверталася увага на узгодження освітньої, виховної і розвивальної цілей заняття.

Таким чином, на сьогодні вдосконалення заняття з виробничої практики обумовлюється сучасними цілями навчання, вихованням і розвитком творчої, високо моральної особистості, особливостями спільної діяльності майстра і учнів щодо досягнення запланованої мети. Сучасне заняття націлене не лише на засвоєння учнями системи знань з того чи іншого навчального розділу, придбання умінь і навичок, але більшою мірою на розвиток у них творчих здібностей і схильностей, облік інтересів і прагнень кожного учня. Воно відрізняється тісною взаємодією майстра і учнів, при якому упор робиться на рівноправні людські відносини. Ураховуючи теоретичний матеріал, представлений нами у статті щодо різноманітних прийомів, методів, форм організації практичного навчання учнів, наше подальше дослідження в межах порушеної проблеми вбачаємо в розробці різних типів занять з навчальної практики та їх методичного супроводу.

Список використаної літератури

- 1. Маслоу А.** Самоактуализация личности и образование / А. Маслоу. – Киев-Донецк : Институт психологии АПН Украины, 1994. – 52 с.
- 2. Петровский В. А.** Личность в психологии: парадигма субъектности / В. А. Петровский. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 512 с.
- 3. Рубинштейн С. Л.** Основы общей психологии: В 2 т. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – 720 с.
- 4. Хекхаузен Х.** Мотивация и деятельность: Т.1. / Х. Хекхаузен. – М. : Педагогика, 1986. – 408 с.

Бойко О. О. Різноманітність прийомів і методів розвитку творчого потенціалу учнів на заняттях з виробничої практики

У статті розкрито зміст понять творчої діяльності та рішення творчих завдань на заняттях з виробничого навчання, проаналізовано методи проведення занять з виробничого навчання, які розвивають творчий потенціал учнів. Доведено важливість комплексного використання методів навчання для розкриття творчих здібностей та вмінь учнів. Визначено характеристики результативних способів залучення учнів до праці, творчого мислення, удосконалення теоретичних знань на практиці.

Ключові слова: виробниче навчання, творчий потенціал, методи проведення практичних занять, розвиток творчого мислення.

Бойко О. А. Разнообразие приемов и методов развития творческого потенциала учащихся на занятиях по производственной практике

В статье раскрыто содержание понятий творческой деятельности и решения творческих задач на занятиях по производственному обучению, проанализированы методы проведения занятий по производственному обучению, которые развивают творческий потенциал учащихся. Доказана важность комплексного использования методов обучения для раскрытия творческих способностей и умений учащихся. Определены характеристики результативных способов приобщения учащихся к труду, творческого мышления, совершенствование теоретических знаний на практике.

Ключевые слова: производственное обучение, творческий потенциал, методы проведения практических занятий, развитие творческого мышления.

Boyko O. O. A Variety of Techniques and Methods for Developing Creativity of Students at the Manufactur in Gepracticec Classes

The article reveals the content of creative activity and creative problem solving concepts at the manufacturing training classes, it has been analyzed the methods of manufacturing training classes conducting, which develop students' creativity. It has been proved the importance of the training methods integrated using to expand the creative abilities and skills of students. It has been identified the characteristics of familiarizing students to work effective ways, creative thinking, improving theoretical knowledge in practice.

Key words: manufacturing training, creativity potential, practical training methods, the development of creative thinking.

Стаття надійшла до редакції 03.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.